

Bálint István

HOGYAN JUTOTTAK IDÁIG?

Kísérlet a magyarországi események megértésére

Kényes kérdést szegeztem újdönült ismerősöm mellének egy szegedi tanácskozáson: Magyarországon olyan sok okos ember van (erről tanúskodott többek között ez a tanácskozás is), hogyan engedhették meg, hogy a politika ilyen helyzetbe hozza az országot? Miképp volt lehetséges, hogy a pártpolitika a lakosság egy részével el tudta hitetni: egy NATO- és EU-tagországban az utca megdöntheti a kormányt. Miképpen gondolhatták ezek a hiszékenyek, hogy egy ilyen országban megismételhető a szerb, ukrán vagy grúz példa? Mert a gondolkodó ember nem fogadhatja el magyarázatként azt, amit a szembenálló felek egymás fejéhez vágtak vagy „suttogó propagandával” terjesztettek. Sem azt, hogy az események azért következtek be, mert erkölcsi válságot okozott Gyurcsánynak – egy végsőkéig kiborult állapotban, zárt ajtók mögött tett – beismerése, hogy hazudtak. Sem azt, hogy Orbánnak, a hatalom megszállottjának két parlamenti választás után – a demokrácia íratlan szabálya által megkövetelt lemondás helyett – kellett csinálnia még egy új „választási fordulót”, de a „suttogó propagandának” azt az állítását sem, hogy a Fidesz 3 milliárd forint adóságot csinált a választásokra, abban a reményben, hogy úgymint győz, tehát könnyen rendezzi. Ebből másfél milliárdot „kimesterkedtek”, de a másik másfél milliárdról valamilyen „cirkusszal” el kellett terelni a figyelmet.

A hazugságokkal kapcsolatban ugyanis az a helyzet, hogy (nem olyan rég volt, még emlékszünk rá) a 2006-os választási kampány a hazugságok versenye volt. Csak az MDF mondta, hogy bárki kerül is kormánya, a megszorítások elkerülhetetlenek. És ebben a versenyben a Fidesz vezetett. (Még neki sem sikerült megdöntenie – reméljük, a magyarországi választások örökös – rekordját, azt, hogy az 1998-as választásokat a 7 százalékos gazdasági növekedés ígéretével nyerte meg, és a ciklus végén a szocialisták által reálisnak tartott 4,5 százalék sem volt meg.) Mert csak egyik tétele volt, hogy a kormánypropagandával szemben a gazdaság nem dübörög (ezt most joggal emlegeti). Választási propagandájának fontosabb része volt, hogy a kormány hibájából a magyarok rosszabbul élnek, mint 2002-ben. (Ami már nem volt igaz, mert konkrét adatokkal kimutatható, hogy bizonyos jelzőszámokban 2001-ben, másokban viszont csak

2004-ben érték el 1989-et, tehát jobban élnek, mint az addig csúcsnak számító évben, különben is a konkrét adatok szerint 2002 és 2006 között a keresetek 163,6, a családi pótlék 253,3, a család havi összes jövedelme 170 százalékkal nőtt). Közben már akkor nyilvánvaló volt: az a baj, hogy jobban élnek, mint lehetőségeik megengedik.

Szépen jellemezte a helyzetet az *Élet és Irodalom* c. hetilapban Kis János filozófus: „Az ellenzék a választások előtt szembesíthette volna a közvéleményt az igazsággal, ha akarja. Politikai vezetői eleget tudtak a magyar gazdaság valóságos helyzetéről ahhoz, hogy ezt megtegyék. Ők inkább az ígéretes versenyében igyekeztek túllícitálni a kormányoldalt, s ebben – semmi kétség – verhetetlennek bizonyultak. Kampányuk megerősítette az átlagos választót abban a hiedelemben, hogy a szocialisták és a szabad demokraták ígéretei mérsékeltebbek, jobban helyzetértékelésen alapulnak.” De még tömörebben fogalmazott az *Élet és Irodalom* egy másik cikke: „Gyurcsány Ferenc hazugsággal nyert választást. Ez tény, mint ahogyan az is, hogy Orbán Viktornak ugyanez nem sikerült. Ő hiába hazudott, kevesebb szavazatot kapott tavasszal.”

(Az igazság kedvéért hozzá kell tenni, hogy Orbánban volt annyi karakán-ság, hogy lemondott miniszterelnök-jelölti posztjáról, amikor a koalícióra felkért másik ellenzéki párt, az MDF kerek-perec kimondta, hogy ennyi hazugság nem lehet választási program, de akkor már késő volt. Csak éppen kérdés marad, milyen erkölcsi alapja lehet a politikai élet tisztaságáról, a hazugságok ellen dörgedelmes szónoklatokat tartania annak, aki tegnap nyilvánvalóan sokkal többet hazudott. De hát az igazi erkölcsi kérdés nem ez, hanem az: hogyan van erkölcsi alapja – már országa nemzetközi megítélését is veszélyeztetve – „a kommunista múlt örökségének folytatásával” vádolnia bárkit annak, akinek legfőbb törekvése, hogy minél többet megőrizzen a kádári „gondoskodó” államból?) Ezt a választási programot a Fidesz hivatalosan sohasem vonta vissza, csak a párt egyik vezetője, Varga Mihály mondta ki – ő is elég szégyenlősen és hangtompítóval –, hogy ma már nem tartható az adócsökkentések választási ígérete. De akkor még nem esett szó az adócsökkentéssel együtt ígért reálbéremelésről (amiről Dávid Ibolya, az MDF elnöke joggal mondta: nem együtt, hanem külön-külön sem teljesíthető), amikor nyilvánvaló, hogy a reálbérek a gazdaság teljesítményét meghaladó mértékben növekedtek; a 14. nyugdíjról, amikor nyilvánvaló, hogy az eddigi összegeket és a 13. nyugdíjat sem tudják fizetni, hogy már rég emelniük kellett volna a nyugdíjkorhatárt; a romák teljes foglalkoztatásáról; meg sok minden másról. Főleg válasz nélkül maradt a kérdés: ennyi ígéret után hogyan született volna meg az elengedhetetlen megszorítás, ha a Fidesz megnyeri a választásokat?

Mindenesetre elfogadhatatlan az a magyarázat, amely szerint a magyarországi drámai események sorozatát az indította el, hogy a mostani kormánykoalíció hazugságokkal, pontosabban az ország tényleges helyzetének elhallgatásá-

val és azzal nyerte meg a választásokat, hogy nem hangsúlyozta: a választások után okvetlenül jön a megszorító csomag. Az eseménysorozat elindulásához szükség volt egy objektív körülményre: arra, hogy a megszorítások elengedhetlenné váltak, nem az Európai Unió és az euró bevezetése, hanem az ország helyzete miatt. (Az EU legfeljebb figyelmeztethet arra, hogy nem akarja pénzeit feneketlen hordóba önteni, hogy mások pénzének költése már nem belügy, mint ahogyan egy családnak nem magánügye, ha többet költenek, mint amennyit megkeresnek.) Ezek a megszorítások természetesen elégedetlenséget váltottak ki. Ahhoz azonban, hogy ebből a politikának az utcára vivése, a szerb, ukrán és grúz példa követhetőségének tévHITE, a közszolgálati tévé megtámadása, sőt budapesti utcai harcok kialakulása legyen, szükség volt még egy szubjektív tényezőre is. Mégpedig arra, hogy a Fidesz évekig folytatott téves politikájának következményei az ország egy sajátos pillanatában ilyen formában csúcsodjanak ki. Ezt a két körülményt – egy objektív és egy szubjektív helyzetet – próbálnánk a következőkben felvázolni, hogy megkíséreljünk választ adni a címünkben feltett kérdésre: hogyan juthattak idáig?

PAZARLÁS ADÓSSÁGCSAPDÁBAN

Még 2005. november 26-án, hétfévi mellékletében a *Magyar Nemzet* – szerintünk – nagy jelentőségű, két teljes oldalú cikket jelentetett meg Lóránt Károly tollából. A Fidesz támogatásában az újságírói erkölcs veszélyeztetéséig elmenő lap szerkesztősege már akkor abból indult ki, hogy mindaz, ami rosszat mond az ország helyzetéről, felhasználható a kormány elleni propagandára. Ezért nem vette észre vagy eltúrte, hogy ebben a cikkben megjelent egy mondat, amelyről ha már akkor vagy azóta elgondolkodtak volna, akkor a mostani események nem következnek be. A cikkíró ugyanis ezt mondta: „Bár a kialakult helyzetért a kormány és az ellenzék egymást vádolja, a tragikus mértékű eladósodás és fizetésimérleg-hiány nem a jelenlegi vagy az előző kormány helytelen intézkedéseire, hanem három évtized folyamatosan hibás gazdaságpolitikai lépéseire vezethető vissza, amelyhez mindegyik politikai erő hozzájárult a maga tehetsége szerint.”

Később más elemzések kimutatták ennek a folyamatnak a konkrét alakulását is. Ezek szerint a rendszerváltás legsikeresebb kormánya a Horn-kormány volt, mert nemcsak a rendszerváltás utáni visszaesést tudta megállítani és a gazdasági lendületet, a reálbérek növekedését tudta elindítani, hanem ezt a stabilitást megeremtő intézkedések megtétele, a külföldi adósság csökkentése mellett volt képes megtenni. De a választások közeledtével – Bokros menesztésével és mással – már ő is tett engedményeket. Utána az Orbán-kormánynak nagyon megtetszett az osztogatás, sőt több elemző szerint a felelőtlen költsékezést ő indította el azzal, hogy a kétéves költségvetés elfogadásával ezt a pazarló hozzáál-

lást valójában kivonta a parlamenti ellenőrzés alól. (Itt most nincs helyünk részletesen foglalkozni a rendszerváltásnak nagy vagyonokat teremtő korszakáról – amelyben a szegény Oroszországban 27 olyan dollármilliárdos született, aki ott van a világ 100 leggazdagabb embere között, de másutt is mesés vagyonok születtek – lekéselt nemzedék mohóságáról, a most már néhány hold szőlőért az orbáni „ne csak mi kapjunk, ne mi kapjuk a legtöbbet” taktika kidolgozására kényszerülő nemzedék magatartásáról.) Egyetlen vállalatnak több pénzt adott, azért, hogy egy munkát kiadjon az alvállalkozónak, amit a minisztérium egy telefonnal megtehetett volna, mint amennyit a határon túli magyarok annyit emlegetett segélyezése keretében az Illyés Alapítvány és Tőkés László püspök együtt kapott a romániai magyarok számára, osztogatott még akkor is, amikor a Medgyessy-kormány már megalakult, tehát már nem is volt hivatalban stb. 2002 után pedig az új kormánykoalíció részben folytatta ezt az osztogatást, részben – és ez még fontosabb – nem volt ereje változtatni a kialakult rendszeren.

De a *Magyar Nemzet* említett cikkére visszatérve, a cikkíró kimutatta: „A magyar gazdaság külső egyensúlya egy zuhanó repülőgép pályáját mutatja, vagyis a hiány növekedése gyorsul.” Rámutat arra is, hogy ma már mennyire értelmetlen a Kádár-rendszer eladósodását emlegetni, hisz a rendszerváltáskor ez az adósság nettó 14 milliárd dollár volt, azóta ez a duplájára emelkedett (2004 végén 25,4 milliárd volt, azóta elérte a 28 milliárdot). Ennek a gyorsuló eladósodásnak a hajtóereje az ország fizetési mérlegének állandó hiánya, vagyis az, hogy az ország többet költ, mint amennyi pénze van. Azt a riasztó számot közli, hogy ez a hiány 2004-ben annyi volt, hogy egy háromtagú családra átszámítva 536 ezer forintot tett ki. „Ennyit kellene tehát – írta – évente egy átlagos magyar családnak megspórolnia és kifizetnie ahhoz, hogy tartozásuk ne növekedjen tovább.” Ennek az adósságnak a csökkentéséhez elsősorban arra lenne szükség, hogy az országnak többletexportja legyen. Közben a helyzet az, hogy Magyarország exportja „csak az import mintegy 60 százalékát képes fedezni”. Egészében ezzel a cikkíró meggyőző képet festett arról, hogy milyen nagy eredmény lenne már az adósság gyorsuló növekedésének megállítása, a hiány csökkentése is. És ezzel már félévvel a tavaszi választások előtt a közvélemény elé tárta, milyen végzetes lehet a további féktelen költekezés, milyen felelőtlenség további képtelen ígéretessel megteveszteni a választókat.

Ilyen helyzetben kényszerült a megszorító csomag elfogadására a Gyurcsány-kormány. Hogy legalább megpróbálja csökkenteni azt a hiányt, amely azt jelzi, hogy mennyivel többet költenek, mint szabadna. Ezekben a napokban kedvenc jelszó volt, hogy a kormány pazarló politikája a hibás. Közben a hiány igazi oka, hogy a magyarok jobban éltek, mint lehetőségeik megengedték, jobban, mint amilyen jóléthez megvolt a fedezetük, és az állam sokkal többet költött, mint amennyi pénze volt. (És itt értelmetlenség a kormány felelősségét emlegetni, amikor az ellenzék 4 évig nem csinált mást, mint követelte, hogy a

kormány csökkentse a hiányt, ugyanakkor mindenre több pénzt követelt, minden ilyen követelést felkarolt, köztük a nyilvánvalóan életképtelen parasztagadáságok megmentésének követelését is, a Fidesz – a világban közröhej tárgyává téve magát – még aláírásokat is gyűjtött, hogy a magyarok akarnak-e több pénzt.)

Annak illusztrálására, hogy a magyarok mennyivel jobban éltek, mint lehetőségeik megengedték, van egy beszédes adatunk: az ország gazdasága 2001 és 2005 között 18 százalékkal bővült, de közben a reálbér 30 százalékkal, a nyugdíj reálértéke egyharmaddal, a lakosság fogyasztása egynegyeddel nőtt. Így állt elő az a tarthatatlan helyzet, hogy a fizetési mérleg hiánya már 10.1 százalékra nőtt, közben még 2006 első felében is 7,2 százalékkal nőttek a bruttó és 8,1 százalékkal a nettó keresetek, az előző év azonos időszakához viszonyítva 5,4 százalékkal emelkedett a keresetek vásárlóereje, mivel az infláció csak 2,4 százalékos volt. Az állami pazarlással kapcsolatban pedig az adatok tömkelege áll a rendelkezésünkre. Közülük a legelképesztőbb az, amely szerint a kádári osztogató állam jóléti állammá történt átnövésének következményeként 2005-ben a magyarországi háztartások teljes évi jövedelmének átlagosan 52 százaléka származott munkából és 43 százaléka az államtól. Azzal, hogy a munkával keresett jövedelem a legtöbbit keresők tizedében a bevétel kétharmadát tette ki, a legelső egytizedben pedig negyedét sem.

Az állami juttatás leggyakoribb formája az ártámogatás, mivel – a *Népszabadság* megfogalmazásában – az árkompenzációk nem sokban különböznek „a szociban alkalmazott módszertől, a lényege ugyanaz: politikai okból valamit nem annyiért adnak, mint amennyibe kerül”. Ennek következtében a MÁV még a tervezett megszorítások után is több mint száz milliárd forintot kap veszteségeinek fedezésére, a Volán nem sokkal kevesebbet. Az ártámogatásokat egészíti ki az osztogató állam. Onnan kezdve, hogy minden magyarországi állampolgárra havi 2900 forint gyógyszer-támogatás jut, addig, hogy 740 ezer diák – minden második – ingyentankönyvet kap, hogy az állam erre 2002-ben 3,5 milliárd forintot, 2006-ban 7,7 milliárdot költjön.

A pazarlás következménye az is, hogy a pénzek nem oda jutnak ahova kell. Például öntik a pénzt a mezőgazdaság feneketlen hordójába (mert a „nadrágszj-birtokokon” nem lehet megélni), és közben nem tudnak utakat építeni a földekhez (a Fejér megyei Abán például a mezőgazdasági utak 99 százaléka földút). A legsúlyosabb következmény azonban a pazarló állam kialakulása. Onnan kezdve, hogy a szakértők szerint minden második kórház felesleges, már azért is, mert a kórházban ellátott betegek egyharmada nem gyógykezelés miatt, hanem szociális otthon helyett fekszik az intézményben. (Magyarországon 1000 lakosra számítva kétszer annyi kórházi ágy van, mint Franciaországban.) Azon át, hogy a mentőszolgálat olyan szolgáltatásokat végez, amilyeneket a fejlett országokban a biztosítók a taxiszámla megtérítésével intéznek el. Így

nem csoda, hogy az Országos Egészségbiztosítási Pénztár 2006 első 4 hónapjában 61 milliárd forinttal többet költött, mint amennyire fedezete volt. Addig, hogy sok a mostani 72 felsőoktatási intézmény, hogy Magyarországon 1000 felső tagozatos tanulóra 90 tanár jut, az OECD-átlag 70, sőt Nagy-Britannia 50 tanárjával szemben; a felső tagozaton náluk egy évben kevesebb mint 550 a pedagógusok kötelező óraszám, a fejlett országokban ennél legalább százszal több, de az USA-ban több mint ezer stb.

Ezen a rendszeren nem lehet foltozgatással javítani. Íme egy példa. Már hat éve azzal ijesztgeti a Fidesz a választókat, hogy a kormánykoalíció győzelme gázáremeléshez vezet. A *Magyar Nemzet* most is azon siránkozik, hogy a háztartások 40 százaléka gázártámogatás nélkül marad. (Nem tudjuk, hogy a magyarországiak sejtik-e milyen hálások lennének nálunk a polgárok a kormánynak, ha a háztartások 60 százaléka kapna támogatást. Vagy hogy az afrikai Dakarban a gáz, a benzin, az áram annyiba kerül, mint Párizsban, mert az állam még ha pénze lenne, akkor se térítené meg a különbözetet, de nincs is rá pénze.) Közben az idén 150 milliárd forintba, jövőre a megszorítások után is százmilliárdba kerül a költségvetésnek a gázártámogatás. (Még arra a rendszerre is, hogy a többet fogyasztóknak drágábban adják a gázt, csak 2003-ban tértek át. Holott ez is csak foltozgatás, hisz nemcsak a fürdőmedencék melegítése jelent nagyobb fogyasztást, hanem a nagy családok is többet fogyasztanak.) És egyetlen megoldás az, hogy mindenki gazdasági árat fizet, (ezt próbálták január elsejétől bevezetni, azzal, hogy 70 százalékkal növelték a gáz árát, az eddigi különbség a reális ár meg a megfizetett ár között tehát még ennél is nagyobb volt), a legjobban rászorulóknak pedig támogatást kapnak.

MIÉRT MUSZÁJ, HA FÁJ?

Ilyen volt a helyzet, amikor a kormány a megszorító intézkedésekre szánta magát; elkészítette annak csomagtervét, hogyan és mivel lehet növelni a bevételeket, hogyan és hol kell csökkenteni a kiadásokat, egész addig menően, hogy megengedhetőnek tartotta a gazdasági növekedés visszaesését, az infláció némi növekedését, főleg a reálbérek és reálnyugdíjak csökkenését. Mazochizmus lett volna, ha ez bárkinek is tetszik. A hasonló intézkedések a világ minden országában ellenállásba ütköztek. A nagy koalícióval a zavartalan kormányzás lehetőségéhez jutó Németországban is visszaesett a kormány támogatottsága, pedig a kereszténydemokraták, még a biztos győzelem esélyét is csökkentve, nem is ígértek adócsökkentést; ott is felháborodást keltett, amikor a miniszter kijelentette, hogy a németek túl sokat vannak évi szabadságon stb. De a kormány csinálja tovább a maga dolgát. (Az általam nagyra becsült Tamás Gábor Miklós magyar politológus joggal emlékeztetett arra, hogy a szakszervezetek szakadatlanul harcoltak a Schröder-kormány ellen, csak azt felejtette el hozzá-

tenni, hogy amikor végre sikerült megbuktatniuk, kaptak egy olyan kormányt, amely nagyobb eréllyel folytatja a szigorúbb megszorításokat.) Franciaországban a tiltakozás egy törvény visszavonására kényszerítette a kormányt, de a megszorítások mennek tovább. És főleg senkinek se jut eszébe az utcai tiltakozásokkal megdönteni a kormányt. (Legjobban tartották magukat a portugálok, akiknél a kormány adócsökkentés ígéretével nyerte meg a választásokat, mindjárt utána emelte az adókat, és mégis növelte támogatottságát. Ez a támogatottság a tüntetések megkezdődése után is maradt, mert a portugálok ismerték fel leginkább, hogy minden tiltakozás a többség ellen irányul, mert saját terheit másokra akarja hárítani.)

A magyarok tiltakozását is mindenki megértette. A külföldi lapok is hozták annak a fiatalnak a nyilatkozatát, aki kijelentette: „Miért lázadok? Mert holnap nem tudom fizetni a *fakist*, olyan drága lesz.” Hogy ne értették volna meg a munkásokat, akik azt látják, hogy mennyire lemaradnak az európaiak mögött, és most még csökkenteni akarják reálbérüket? A patikusokat, akik évekig gür-cöltek a diplomáért és most azt látják, hogy a benzinkutas is árulhat gyógyszer? (Az orvosoknak már a gúnyból is jutott. Mint a *Reggel* c. – a politikával keveset törődő, minden Orbán-nyilatkozatban nem elsőrendű szenzációt látó – budapesti lap tette, amikor leírta: „Miért mondaná a sebészorvos, hogy neki nem kell 40 000 forint egy műtétért? Amiért egyébként fizetést kap.”) A *Népszava* is megírta a helyhatósági választások eredménye alapján: „A szavazók többsége vasárnap abbéli határozott véleményét fogalmazta meg, hogy köszöni szépen, de nem kér a Gyurcsány-csomagból. Ami egyrészt érthető, mert ki akar több adót, magasabb árakat, elbocsátásokat. Persze hogy senki. Különösen, ha ott egy szebb világ ígérete, adó- és járulékcsoökkentéssel, kövér állami pénzek lebegtetésével. Másrészt azért sajnos azzal is szembe kell néznünk, hogy a második lehetőség nem valós. Fájdalom, de úgy állnak a dolgok, hogy most fizetni kell.” A külföldi lapok valamivel kevesebb megértést mutattak és náluk már megjelent a magyarok lázongásának kigúnyolása is. Vagy enyhébb formában, mint a *Le Monde*-nál, amely leírta, hogy a magyarok a „nemzet és a vásárló erő” nevében lázadnak, vagy durvábban, mint a londoni *The Times* tette, amikor Kádár „gulyáskommunizmusára” célozva „gulyásforradalomnak” minősítette az eseményeket.

Az általános tiltakozás sajátos helyzetet teremtett. Mindenki azt mondta: Rendben van, szükség van megszorításokra, de azt csináld másutt, nekem pedig adj még több pénzt, mert kevés az is, amit eddig kaptam! És egy 10 százalékos hiánnyal küszködő országban a három ellenzéki párt együtt egyetlen megszorítást tartott indokoltnak. És még jó lett volna, ha a tiltakozás megmarad a tüntetések szintjén. De egyrészt azok gyorsan utcai zavargásokká, a tévé megtámadásává, Budapest összeverésévé, elcsúfításává lettek. Másrészt bizonytalanra tették a szükséges reformok végrehajtását. Részben azzal, hogy a kétharmados

törvények lehetővé tették az ellenzék számára, hogy megakadályozzon minden merészebb újítást. Mint ahogyan történt, amikor – a régiók európai koncepciójával is szembeszegülve, történelmünk legnagyobb újítójából, Szent Istvánból a hagyományok konzervatív örét faragva – megakadályozta a teljesen felesleges és elavult (a szerint alakuló, hogy a ló egy nap mekkora távolságot tehet meg) megyék felszámolását. (Még emlékszünk rá, hogy Tito az olcsóbb állam érdekében még a járásokat is megszüntette, és a diktatorikus centralizálás érdekében Milošević hozta létre a körzeteket.) Részben azzal, hogy elbizonytalanította a helyi választásoktól féltő kormánykoalíciós képviselőket. Mint akkor, amikor parlamenti többséget kapott a Fidesznek az a javaslata, amely megakadályozta, hogy összevonják, szabályozzák az állami pénzek elcsorgatására szolgáló alapítványokat.

Ez a lehetetlen helyzet volt a kiváltója Gyurcsány kiborulásának, ami azt az emlékezetes beszédet szülte. Azon a bizonyos balatonőszödi tanácskozáson vitaindító beszéde még maga volt a higgadság. Arról szolt: „Azt is látom, hogy olyan dolgokat próbálok veletek elfogadtatni, ami, hátha világosan beszélünk, akkor egyénileg, egzisztenciálisan nem túl könnyű...A Magyar Szocialista Párt vezető politikusainak, köztük a miniszterelnöknek és a párt egészének a népszerűségét ezek a lépések meg fogják viselni. De voltunk mi már ennél nagyobb gondban is.” Csak a sok habozás, sőt akadémikuskodás, a pozíciók féltése borította ki a miniszterelnököt annyira, hogy tényleg megengedhetetlen szavak kíséretében megtegye azt a hírhedtté vált „Nyilvánvalóan végighazudtuk az utolsó másfél-két évet” nyilatkozatot. (De benne van a kiborulásnak a magyarázata is: „Soha egyetlenegy törvényben sem tudunk megállapodni, mert újra csak azok a kompromisszumok születnek meg, ami lényegében a semmittevés kompromisszuma, hogy fönmaradjon, ami eddig volt. Mert minden más sérti valakinek az érdekét.”) Nem vitás, hogy a sajátos magyarországi helyzet és a később ismertető körülmények kellettek ahhoz, hogy ebből a magyarországi válság robbanjon ki.

A külföld reagálása már árnyaltabb volt. A miniszterelnöki nyilatkozat megítélése persze a lapok beállítottságától függött, de befolyásolta az is, hogy a hazugságot nem lehet pártolni, különben is a politikusoknak vissza kell utasítaniuk az olyan véleménynek a kialakulását, hogy a politika tele van hazugsággal. Ezért volt gyakori az olyan cím, mint a lengyel *Gazeta Wyborcząé*: Lázadás a politikai hazugság ellen, vagy a cseh *MF Dnesé*: A magyar miniszterelnök hazudott, erőszakos volt a visszavágás. Legsúlyosabb volt a „szovjet iskolában nevelkedett egykori apparatcsikokat” emlegető *Le Figaro* minősítése. De a lapok többsége több megértést mutatott. A német lapok például idézték Bismarck ismert mondását: Sohasem hazudnak többet, mint választások előtt, háborúk alatt és vadászat után. (A CNN hírtelevízió még egy viccet is megengedett magának: – Miről lehet észrevenni, hogy a politikus hazudik? – Arról,

hogy mozog a szája.) A *Frankfurter Allgemeine Sonntagzeitung* még Konrád György nyilatkozatát is leköszölte, amely szerint „egy elkeseredett ember” végre kimondta, hogy a „politikai osztálynak” szakítania kell az eddigi gyakorlattal. „Hol fordul elő az, hogy egy politikus beismeri a hibát?” – tette fel a kérdést. A *Les Dernières Nouvelles d'Alsace* is azt emelte ki, hogy ma ritka az a politikus, aki Churchillhez hasonlóan „vért, verejtéket és könnyet” ígérne választóinak. A cseh *Pravo* pedig megjegyezte: „Ha a politikai hazugságok mindig zavargásokhoz vezetnének, egész Európa tűzben és vérben állna”. Sőt a francia *La Croix* hozzátette: „Az őszinte beszéd őszinte hallgatókat igényel”.

A külföldi visszhangban azonban lényegesebb volt a Brüsszel által elfogadott (ahogy a francia *La Tribune* az EU véleményét összegezte: „a magyar kormány megszorító programja jó, és bárki lesz is kormányon azt kell végrehajtania”) program féltése, az aggodalom, hogy az ellenállás miatt a kormány visszakoázásra kényszerül. Sőt a *Financial Times*, az európai gazdasági körök legtekintélyesebb lapja azt is hangsúlyozta: „Nem szabad megengedni, hogy a zavargások miatt a kormány távozásra kényszerüljön.” Mert – a *La Tribune* megfogalmazásában –, „a magyar nép érdeke, hogy csökkentsék a pénzügyi hiányt”. Emellett ebben a külföldi reagálásban szerephez jutott még két dolog. Egyrészt a csalódás, sőt elkeseredés az egész Kelet-Közép-Európában kialakult helyzet miatt. A már említett *Financial Times* szerint: „A budapesti zavargások csak tovább erősítik a közép-európai politikai fejleményekkel kapcsolatos EU aggodalmat.. Mert a magyarországi „belpolitikai helyzetben benne van mindaz az ostobaság és baljóslat, amely már a Közép-Európáról alkotott kép egészét fenyegeti”. De a cseh *MF Dnes* is arról ír, hogy a „tüntetők által kiváltott ricsaj” mutatja „hogyan néz ki ma Közép-Európa”, Nyugaton pedig elmondják: „Uramisten, kit is vettünk fel magunk közé.” Másrészt a külföldi visszhangban szerephez jutott annak hangsúlyozása, hogy Gyurcsány helyes úton jár, sőt a *Berliner Zeitung* szerint az egyedüli helyes úton, és „ebben a törekvésében nemcsak az Európai Unió, hanem a különböző nemzetközi pénzügyi intézetek is – mind több oldalról – megerősítették őt”. És a *Reuters* jelentése is azt emeli ki, hogy „a külföldi befektetők szerint egyedül Gyurcsány képes csökkenteni a költségvetési hiányt és az országot elindítani az euró felé”. A prágai *Hospodarske Noviny* is leszögezte: „Gyurcsány távozása és Orbán hatalomra kerülése újra megakaszthatná a már régóta halogatott reformokat.”

ORBÁN, A NÉPVEZÉR

Hogy ebből a fent vázolt objektív helyzetből az ismert fejleményekig eljussanak, szükség volt egy szubjektív tényezőre: a Fidesz és személyesen Orbán Viktor szerepére. Ahogy a *Népszabadság* fogalmazott: „Ha nem a Fidesz gerjeszti az elégedetlenséget, az nem így robban ki”. (Egy moszkvai hetilap még kate-

gorikusabban fogalmazott: „Kevesen kételkednek abban, hogy a jobboldaliak vezetője, Orbán Viktor és környezete, valamint a jobboldali tömegtájékoztató eszközök ösztönözték a lumpen elemeket a radikális akciókra”) Ezt a szerepet azonban nem lehet csak a megszorításokkal kapcsolatos elégedetlenség felkarolásával azonosítani, még akkor sem, ha a külföldi lapok többsége az erőszak bátorításának, és a tüzzel való veszélyes játéknak minősíti a Fidesz és Orbán magatartását. (A lapok többsége ugyanis azt kifogásolja, hogy az utca segítségével akarták megdönteni a kormányt. „Elvetem a kialakult balkáni légkört... Egy nagy párt vezetője hogyan engedheti meg magának, hogy ilyen utcai tüntetést bátorítson” – idézi a *Liberation* Gyenes Juditnak, Maléter Pál özvegyének a véleményét.) Az okok megértéséhez ismernünk kell azt az utóbbi években kialakult gyakorlatot, amely arról tanúskodott, hogy a Fidesz a parlamenti demokrácia alapvető szabályainak felrúgásával általában megteremtette a kedvező légkört ahhoz, hogy egy konkrét válságban a megszorításokkal szembeni elégedetlenség ilyen formában robbanjon ki. De szükség volt néhány konkrét körülményre is, hogy az így kialakult légkör robbanékonyá váljon.

A parlamenti demokrácia szabályainak felrúgása azzal kezdődött, hogy Orbán elvetette a parlamenti demokráciának azt az alapvető tételét, amely szerint minden politikai párt a nemzet része, a nemzet javát tartja szem előtt, a nemzet érdekét képviseli, csak másképp. Kezdetben ugyan nem vette túl komolyan pártjának „nemzeti” beállítottságát. (A magyar nacionalizmus sohasem fogja a Fidesznek elfelejteni, hogy kivonult a rendszerváltás első parlamentjéből, amikor az Trianonról emlékezett meg.) De már 1997-ben „idegenszerűnek” minősítette a Horn-kormányt. A kormányon aztán ismét elfelejtette ezt a „nemzetieskedést”, bár Szent István megkoronozása ezredik évfordulójának megünneplésével és a koronatan meghamisításával demonstrálta, hogy a „nemzeti” elemek kiemelésének milyen fontosságot tulajdonít a figyelem problémákról való elterelésében és a kormánnyal szembeni elégedetlenség leszerelésében. (A magyar nacionalizmus szintén sohasem fogja a Fidesznek megbocsátani, hogy megtette azt, amit a Fock-kormány sem mert volna megtenni: megvonta a költségvetési támogatást a Magyarok Világszövetségétől. És a határon túli magyarok állásfoglalásában még döntő az irracionalitás, de nekünk sem kellene elfelednünk, hogy a kettős állampolgárság megadásának csak egy módja volt: a horvát út. Ami azt jelenti, hogy a Fidesz-kormánynak ezt az állampolgárságot meg kellett volna adnia, majd amikor az EU-csatlakozás napirendre került, vagy ő, vagy – támadási felületet kínálva – a Medgyessy-kormány a törvényt megváltoztatta volna, de az addig megadott állampolgárságok megmaradtak volna.)

Ilyen előzmények után jött a 2002-es választások elvesztése. A parlamenti demokrácia egyik íratlan szabálya – amit a rendszerváltás első két miniszterelnöke be is tartott –, hogy a miniszterelnökként választásokat veszítő politikus távozik pártjának éléről. (Ez a gyakorlat tette lehetővé a bolgár baloldal számára,

hogy a rendszerváltás országai között egyedülállóan úgy indultak a következő választási kampányba, hogy a választóktól elnézést kértek az *előzőleg a kormányban elkövetett hibákért, amelyek miatt az előző választásokat elveszítették*, ami logikus, mert hogyan hinnék el különben a választók a pártnak, hogy most jobb lesz, mint amikor a választások elvesztésével büntették.) Orbán ezzel szemben, maradt. Hogy ezt indokolja a „nemzeti” oldal, tulajdonképpen a nemzet képviselőjének nyilvánította magát. És a „nemzeti” egység megteremtésének egész erőfeszítését – amely addig elsősorban a jobboldal pártjainak beolvasztására, gyengítésére irányult – a nem nemzetinek, néha már „nemzetellenesnek” nyilvánított kormány ellen fordította. Olyan „furaságokkal”, mint az, hogy a magyar „nemzet” lett a világ egyetlen nemzete, amely kisebbségben maradt saját nemzetén belül. Vagy hogy a Fidesz a kettős állampolgárságról szóló népszavazáson „minden becsületes magyar ember igennel szavaz” jel-szóval kampányolt, és utána nem kért bocsánatot a magát becsületes magyarnak tartó nagy többségtől, amely nemmel szavazott vagy nem ment el szavazni.

Ennek a hozzáállásnak volt egy pozitív programja: a „nemzeti” oldal összefogása, egész a korábbi népfrontgyakorlatra emlékeztető módszerek felújításával. És egy negatív programja: a nem nemzeti, „nemzetidegen”, sőt „nemzetellenes” kormány ellen minden megengedhető. Ilyen gyakorlat után már elfogadható módszerré válhatott a kormány megdöntése az utcán. De amire eddig eljutottak már nyilvánvalóvá lett, hogy mennyire veszélyes játék ez a tűzzel: a Fidesz mögött megjelentek azok az erők, amelyek a Fidesznél is „komolyabban” veszik és a ha úgy alakul – a Fidesz ellen is érvényesítik meggyőződésüket, hogy ők jelentik a nemzetet. (A két erő közötti különbség érzékeltetésére csak annyit: Orbán éppen most nyilvánította magát az 1989-es rendszerváltás hősné, a Fidesz mögött tülekedő erők viszont egy NATO- és EU-tag országban most akarják végrehajtani a rendszerváltást. A kurucinfo.hu internetes hírportál már korábban azt állította, hogy Orbánt a kormány megvásárolta a Kossuth téri tüntetések leszerelésére, amikor pedig Orbán az új „rendszerváltást” már nem vállalta, Csurka a MIÉP nagygyűlésén kijelentette: „A Fidesz berosált és ez nagyobb csapás, mint hogy Gyurcsány Ferenc hazudott.”)

A Fidesz által éveken át gerjesztett és az eseményeket megmagyarázó légkörnek másik összetevője a parlamenti demokrácia azon szabályának a megszegése, amely szerint a kormányt az egész nemzet választja, tehát azok is, akik ellene szavaznak vagy nem mennek el szavazni, mert ez is választás. És ennek eredményeként a választott kormány az egész nemzet képviselője. Így a parlamenti demokrácia azzal válik az eddig kitalált leghatékonyabb rendszerré, hogy – kizárva az állandó vitákat – lehetővé teszi, hogy a polgárok a politikánál lényegesebb dolgokra összpontosíthassanak. Mert a kormányt felhatalmazza az ügyek intézésére, többek között annak eldöntésére, hogy a sok egymással ütköző érdek közül, melyik lesz „nemzeti” érdeké. Ebből ered a kormányin-

tézkedések végrehajtásának kötelessége, és az is, hogy az ellenzék szerepe a kormány ellenőrzésére korlátozódik, vagyis nem válhat a végrehajtás akadályozójává. Ezért lett az utcai zavargásokhoz vezető folyamatnak az elindítója, hogy a Fidesz a demokrácia fenti szabályával szemben a „permanens választási harcot”, a kormány minden intézkedésének azonnali elvitatását, megtámadását, a végrehajtás akadályozásának taktikáját, sőt az országnak minél rosszabb, neki annál jobb hozzáállást választotta.

Ebben asszisztált a sajtó szerepének félremagyarázása is. Mert a tájékoztatás feladatai között ott van a kormányintézkedések ismertetése, magyarázása és ezzel a végrehajtás megkönnyítése is. Ehelyett a magyarországi sajtó már évek óta fontosabb feladatnak tartja a kormányintézkedések vitatását. (A rekordot a Duna tévé tartja. A kormány kétszeresére emelte a gyermekpótlékot. A tévéadó nem elégedett meg azzal, hogy ezt a hírt közölje az érdekeltekkel, akik feltételezhetően még örültek is neki, hanem rögtön mozgósította az ellenzék szakértőit, sőt rögtönzött közvélemény-kutatást rendezett, hogy bebizonyítsa: az addig érvényes rendszer jobb volt, mint a kétszeres pótlék.) Ráadásul a köztájékoztatás pártatlansága nem azt jelenti, hogy a kormány és az ellenzék ugyanannyi helyet kap a tájékoztatásban, hisz a kormányintézkedések ismertetése-népszerűsítése nem tekinthető a kormánypártok propagandájának, hanem tájékoztatási kötelezettségnek. Így esett meg az a furcsaság, hogy nem a Fidesz támogatásában az újságírói etikát is mellőző lapok, hanem még az objektívak is nagy címmel hozták a hírt: A Fidesz több pénzt adna az iskoláknak. Mintha a világon bárkit is érdekelne, hogy a Fidesz mit csinálna azokkal a pénzekkel, amelyeket a választók nem reá bíztak. Ebben a légkörben aztán már uralkodóvá válhatott, hogy a kormány megszorító csomagját nem ismertetni és végrehajtani kell, (azzal, hogy utána vagy párhuzamosan lehet ellene tiltakozni, de a végrehajtás az elsődleges), hanem meg kell akadályozni annak végrehajtását. Megfelelkezve még arról is, hogy az országnak csak egy kormánya van, az csak egy programmal rendelkezik, minden fennakadás ennek végrehajtásában tehát azt jelenti, hogy a ország továbbra is ellenőrizetlenül rohan a szakadék felé. Olyan szekérre hasonlítva, amelyet a lovak rohanva visznek a szakadék felé, a kocsis mellett ülő viszont nem a megfékezésben segít, hanem azt akarja elérni, hogy a kocsis dobja a lovak közé a gyeplőt, és még ostorával a lovak közé is vág.

Végül az eseményekhez vezető légkör-helyzet kialakulásának harmadik tényezője a demokrácia legfontosabb szabályának felrúgása: a szabadság korlátja csak mások szabadsága. Ebbe a szabályba belefér, hogy a vélemények, sőt a tiltakozások szabadsága is csak addig mehet, amíg nem korlátozza mások véleményének szabadságát. Ebből a szabályból ered a választási kultúrának az a követelménye, hogy akinek nem tetszik egy párt vagy politikus választási programja-beszéde, az nem megy el annak gyűlésére, de nem áll oda annak

megzavarására, hogy mások kinyilvánítsák: nekik tetszik ez a program, beszéd vagy politikus. E szabály betartása helyett a Fidesz már az emlékezetes Gyurcsány-beszéd nyilvánosságra kerülése előtt „a jogos tiltakozás természetes megnyilvánulásának” minősítette, hogy zavarni kezdték Gyurcsány és a kormánypártok választási nagygyűléseit. Még azt sem mondta: Ne csináljátok ezt, gyerekek, mert ha ennek a módszernek polgárjoga lenne, akkor Romániában, Szlovákiában és Szerbiában a radikálisok megzavarnának minden magyar összejövetelt. Ez a hozzáállás aztán már elfeledtethette, hogy minden tüntetés, különösen az útlezárás, forgalomakadályozás támadás mások alapvető joga ellen, hogy zavartalanul éljenek, közlekedjenek. (Nem is szólva arról, hogy terror a többség ellen, hisz terror nemcsak az öngyilkos merénylet, hanem a kisebbségnek minden kísérlete, hogy erőszakkal akaratát rákényszerítse a többségre.) Nem véletlen, hogy a tüntetések minden formáját a demokratikus állam ugyanolyan gondosan szabályozza, mint minden más formáját annak, hogy erőszakkal korlátozzák mások szabadságát. (Például annak az állami erőszaknak a formáját, amellyel az állam letartóztatással, fogva tartással korlátozza az egyén szabadságát, vagy csak korlátot szab ennek a szabadságnak.) És amikor a mások szabadsága tiszteletben tartásának kötelezettsége így háttérbe szorult, már könnyű volt eljutni a zavargásokig.

A fenti körülményekkel megteremtett légkörnek a hatását az ismert események kiváltásában elősegítette néhány konkrét esemény és néhány sajátos magyarországi körülmény. A konkrét események között kettőt emelnénk ki. Az egyik a helyhatósági választások. Ezeket a választásokat a Fidesznek, elsősorban Orbánnak mindenképpen meg kellett nyernie. (Azzal sem törődve, hogy ezeknek a választásoknak nincs igazán országos tétje – amit bizonyít az is, hogy hatalmas többségben független jelöltek vívták –, sőt azzal sem, hogy az előző ciklusban is megnyerte (az országos szempontból fontosabb) európai parlamenti választásokat, és 4 évig vezetett a közvélemény támogatásának listáján, a választásokon 2006-ban mégis súlyosabb vereséget szenvedett, mint 2002-ben, mert felülkerekedett az azóta csak erősödő jelszó: Orbán nem lehet többé miniszterelnök.) Ezért döntött úgy, hogy választási kampányának előterébe a megszorító csomaggal szembeni elégedetlenséget állítja. Kezdetben csak a megszorító csomag elleni népszavazással próbálta tenni a választásokat. De ekkor – még az emlékezetes Gyurcsány-beszéd kiszivárgása előtt – figyelmeztették arra, hogy a megszorító csomagot nem lehet megbuktatni. (Joggal írta Krasznai Zoltán, a *Magyar Nemzet* egykori főszerkesztője a lap egész oldalas cikkében: „A Fidesz nem ott támadja a kormányt, ahol sebezhető, hanem ott, ahol nem. Egy legitim kormánynak ugyanis jogában áll akár tökéletesen ostoba és felelőtlen intézkedéseket hoznia.” Ezért nem a megszorító csomag, hanem a kormány legitimitását kell megkérdőjelezni.) Így adott ürügyet a Fidesznek a Gyurcsány-beszéd arra, hogy később már a kormány legitimitását tagadja, mert

hazugságokkal nyerte meg a választásokat. (Ez az állítás csak gúnyos fintort váltott ki az európai sajtóban, azzal a megjegyzéssel: ha a magyar választók tényleg nem tudták, hogy a megszorítások elkerülhetetlenek, akkor ezzel a tévhittelemmel egyedül állottak egész Európában.)

A másik esemény, amely közrejátszott abban, hogy az előzőleg megteremtett feltételek az ismert történetekhez vezessenek az volt, hogy a válság kiéleződése egybeesett az 1956-os forradalom évfordulójának ünnepségeivel. Így a békés tüntetők meg az utcai randalírozók egyformán beleélhették magukat abba az illúzióba, hogy ők most forradalmárok, akik megismétlik 1956-ot. (Ezért figyelmeztette őket a cseh *MF Dnes* – „ricsajnak” minősítve a megmozdulást és gúnyosan megjegyezve: „nem lenne jobb egyáltalán megszüntetni a választásokat” –, hogy könnyű most tüntetni, hisz 1956. október 25-én 200 halottja volt a Kossuth téri tüntetésnek.) Pedig a Fidesz vezetői – akik most a „kommunista örökség” ellen szónokolnak, közben Gyurcsány mellett vagy ott ültek ugyanabban a KISZ-vezetőségben vagy kisebb KISZ-vezetőként felnéztek Gyurcsányra – tanulhatták a KISZ-tanfolyamokon: ha a történelem megismétli önmagát, akkor az először tragédia, másodsor már komédia lesz. Így lett bohózat, hogy a Kossuth téren volt vagy 2500 ember, ebből körülbelül 200 odafigyelt, és tizenvalahány tudta miről van szó, de elfogadtak egy közleményt, amelyben magukat „a parlamenti hatalommal” egyenrangú félnek nyilvánítják a javasolt kerekasztal-értekezleten. És ezek a bohózati elemek a komikus részét adták az 1956-os forradalom emléke megszenteltetésének, amiben a tragikus elem a rendőrséggel való összecsapás volt.

Az előzőleg ismertetett feltételeknek az ismert történetekhez, vezetésében szerepet játszó sajátos körülmények közül pedig azt említenénk meg, hogy a kialakult helyzet kedvező légkört teremtett ahhoz, hogy Magyarországon feltörjön a furcsa szimbiózisban összeolvadó Horthy- és Kádár-nosztalgia. (Különb is nem újdonság és nem a most erősödő populizmus találmánya – Magyarországon csak szembetűnőbb, de hasonlóan megtalálható a mi radikalitásainknál is –, hogy a nacionalista hóbörgés egybeolvad a szociális demagógiával. Emlékezzünk csak arra, hogy a „náci” jelző a nemzeti szocializmus rövidítése! És néha el kell látogatni Budapesten a Terror Házába, hogy az ember láthassa: Szálasi a Horthy-rendszer megbuktatását nemcsak a nacionalizmussal való visszaéléssel indokolta, hanem „a szocializmus építésének akadályozásával” is.) A Horthy-nosztalgia jelentkezésének formája a Trianon miatt siránkozó Magyarország nagy erővel való visszatérése a tüntetéseken – a „békéseken” és a nem békéseken egyaránt. A Kádár-nosztalgia pedig a jóléti állam álmával egybeolvadva a kapitalizmussal, elsősorban annak a szabad versenyből eredő hatékonyságával való szembefordulás formájában jelentkezik. Ennek a kettőnek az összeolvadásából lett a sajátos viszony az Európai Unió iránt. Elsősorban olyan megnyilatkozásokkal, mint az, hogy a traktorok-

kal útlezárásokra vállalkozó gazdák egyszerre követelték a segélyeket az EU-tól (mint annak eszközét, hogy a gazdasági közösség védje meg őket a szabad versenytől, a kívülállók konkurenciájától és a belső megrázkódtatásoktól), meg lázadnak az EU-tagság egyik elengedhetetlen feltétele, a külföldiek földvásárlási joga ellen (annak jeleként, hogy ki akarják küszöbölni a versenyt a hazai földpiacon, – néha már a maffiával szövetkezve –, azzal a nemzetellenes célzattal, hogy megakadályozzák: ha a magyar paraszt már úgysis végleg elveszíti földjét, legalább tisztességes árat kapjon érte).

A két világháború közötti Magyarország, az elsősorban a magyar nemzetre veszélyes revizionizmus rémének, Trianon visszacsinálása törekvésének feltörésére a külföldi sajtó is felfigyelt. (A történelem fintora, hogy ez a feltörés egybeesett az 1956 forradalmiasságára való emlékezéssel. Holott ennek a félfudális, archaikus, a méltóságos és kegyelmes urak hierachiájára épülő Magyarországnak nem a háború elvesztése, a szovjet megszállás, hanem éppen 1956 vetett véget, megmutatva, hogy a magyar nép nem akarja ennek a Magyarországnak a visszatérését.) Azt azonban csak mi magyarok láthatjuk, hogy mennyire nemzetellenes a két világháború közötti Magyarországnak ez a felidézése. Részben azzal, hogy (ha egy nacionalizmus butaságát az „önpusztító düh” jelenlétének arányával mérjük, akkor a magyar) a világ legbutább nacionalizmusa, azzal, hogy a Kossuth téri „békés tüntetők” égő gyertyákkal kirajzolták Nagy Magyarország térképét, nem törődve azzal, hogyan néznek ránk abban a 7 országban, amely ma Magyarországgal együtt osztozik ezen a területen. Még inkább csak mi magyarok láthatjuk, hogy nem törődnek azzal az alapvető szabállyal, amelyet minden gondos anya az első lépésekkel és az első szavakkal tanít meg gyermekével: a sebet nem szabad piszkálni. Mivel Trianon seb minden magyar lelkében, azt nem szabad bántani, feltépni, mert elmérgesedik, elrákosodik. (Ezért van az, hogy a külföldi lapok csak megjegyzik (mint a horvát *Jutarnji list* tette): „olyan szélsőséges csoportosulásokról van szó, amelyek a Nagy Magyarországra, az osztrák-magyar határookra visszatérést akarják”. Vagy leszögezik, mint a *Nouvel Observateur* tette: „Mint látható ez a mai nem olyan népi mozgalom, mint 1956-ban, hanem a háború előttihez hasonló fasizálódó rendszert akar teremteni.”) Még kevésbé láthatta a külföldi sajtó a rendszerváltás kiváltotta csalódás hatását a megmozdulások hajtóerői között. Már azért is, mert nehezen volt érzékelhető, hogy a nagy „antikommunista” lárma mögött mennyire ott van a kádári „gondoskodó” állam visszasírása. Így legfeljebb megjegyezték: azért lázadnak, mert a „kommunista korszak utolsó jótéteményét is el akarják venni” tőlük. Vagy egyesek megfogalmazták a kérdést: minek csináltak rendszerváltást, ha nem akarnak ágydíjat, vizitdíjat, tandíjat, ha ellenzik a külföldi tőke behatolását, meg akarják őrizni a munkahe-lyek biztonságát stb.?

*

A megszorító intézkedésekkel szembeni érthető (mert még messze vannak a nyugat-európai szinttől és máris szembe kell nézniük azzal, hogy még az elért szintre sem jogosultak, mert nem dolgoztak meg érte) elégedetlenség a Fidesz által évek során kialakított légkörben – a helyhatósági választásoknak, főképp 1956 évfordulójának felfokozottabb izgalomával is gerjesztve, a Trianont visszacsinálni akaró nacionalizmus felidézésével, és a jóléti államra ráépített, rendszerváltás előtti „gondoskodó” állam visszasírásával összeolvadva – így vezetett az ismert eseményekhez. Ezeknek gyorsan a legkevésbé veszélyes eleme lett, hogy egy NATO- és EU-tagországban az utca akarta megdönteni a kormányt. (Különösen azután, hogy a Fidesz is belátta: ez nem megy, és ehelyett – mintha sohasem akarna kormányra kerülni – átállt az ország kormányozhatatlanságának a kialakítására. Már a szakértői kormány egy ilyen ötlet volt. Mert mennyire lehetett volna biztos egy olyan kormány, amely ellen bárki kivihetett volna 40 ezer embert az utcára, mint a Gyurcsány-kormány ellen, de közben a parlamenti többség akkor buktathatta volna meg, amikor akarja? Utána pedig a népszavazással, az általa meghódított – holnap esetleg ismét az ellenzék kezébe kerülő – önkormányzatoknak a kormány fölé emelésének kísérletével annyira meg akarta kötni a kormány kezét, hogy a Fidesz se akarjon olyan országot kormányozni, amelyben a kormány nem dönthet a reform elemi kérdéseiben, sőt nem teljesítheti az ország nyilvánvaló nemzetközi kötelezettségeit.) Sokkal veszélyesebb lett, hogy szóhoz juthattak azok az erők, amelyek – a külföldiek földvásárlási jogának elvitatásával láznak az Európai Unió ellen – „rendszerváltás” ürügyével vissza akarják hozni a két világháború közötti Magyarországot.